

Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljurnal.uz>

ZAMONAVIY IQTISODIYOTNI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONLARIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

Xusanov Murodjon Sunnatullayevich

*Qo'qon universiteti Exam Control departamenti boshlig'i, Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti mustaqil izlanuvchisi*

Maqola haqida ma'lumot
Qabul qilingan: 04.07.2024
Qayta qabul: 07.07.2024
Saytda mavjud: 15.06.2024

Muallif (lar)
M.S.Xusanov

[10.69891/3060-4540.2024.1.1.004](https://doi.org/10.69891/3060-4540.2024.1.1.004)

Muallif bilan aloqa

murodjon_0202@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0005-4304-5801>

© M.S.Xusanov

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotasiya: Mazkur maqolada xizmat ko'rsatish sohasini intensiv rivojlantirish va raqamlashtirish natijasida kelib chiqadigan xatarlarni o'rganish va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirish masalalaridagi ilmiy ishlarning olib borilishi, muammoning oldini olishga, davlat boshqaruvi organlariga esa, raqamli xizmatlar iste'moli jarayonlaridagi va platformalardan foydalanishdagi barcha turdagi xavflarini barqaror kamaytirishga qaratilgan normalar va mexanizmlar tizimini yaratishga imkon berishi ta'kidlangan. Xizmat ko'rsatish sohasi milliy va jahon iqtisodiy tizimlarining o'sishini ta'minlashda ham, aholining turli guruhlarining hayot sifatini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etishi va iqtisodiy hamda statistik tahlillari asosida xizmat ko'rsatish sohasining YaIMdagi ulushi va rivojlanish darajasi o'rtasida yaqin va to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjudligiga xulosa qilishimiz mumkinligi ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlari: milliy iqtisodiyot, xizmatlar sohasi, transformasiya, yalpi ichki mahsulot, xizmatlar sohasini rivojlantirish muammolari.

Аннотация: В данной статье проводится научная работа по изучению рисков, возникающих в результате интенсивного развития и цифровизации сферы услуг, и снижения их негативных последствий, норм и механизмов, направленных на предотвращение проблемы, а также для органов государственного управления. устойчиво снизить все виды рисков в процессах потребления цифровых услуг и использования платформ отмечается, что это позволяет создать систему. Показано, что сфера услуг играет важную роль в обеспечении роста национальных и мировых экономических систем и в повышении качества жизни различных групп населения, а на основе экономико-статистического анализа показано, что существует тесная и прямая связь между долей сектора услуг в ВВП и уровнем развития.

Ключевые слова: национальная экономика, сектор услуг, трансформация, валовой внутренний продукт, проблемы развития сферы услуг.

Abstract: This article conducts scientific work to study the risks arising from the intensive development and digitalization of the service sector, and reducing their negative consequences, norms and mechanisms aimed at preventing the problem, as well as for government authorities. to sustainably reduce all types of risks in the processes of consuming digital services and using platforms, it is noted that this makes it possible to create a system. It is shown that the service sector plays an important role in ensuring the growth of national and global economic systems and in improving the quality of life of various population groups, and based on economic and statistical analysis it is shown that there is a close and direct connection between the share of the service sector in GDP and the level of development.

Key words: national economy, service sector, transformation, gross domestic product, problems of development of the service sector.

Kirish

Bugungi taraqqiy etgan zamon iqtisodiyotining rivojlanishi turli makroiqtisodiy va moliyaviy omillar ta'siridagi o'sishlar va pasayishlar, xar xil inqirozli vaziyatlarning tarmoqlarga ta'siri bilan kuzatiladi. Shunga ko'ra, mulkchilikning turli shakllari va iqtisodiy faoliyat turlari, shu jumladan xizmat ko'rsatish sohasi bilan bog'liq bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'yektlar faoliyatining samaradorligini ta'minlash inqirozli vaziyatlarning har xil turlariga munosabat bildirishning ilmiy asoslanganligi, oqilonaligi va samaradorligiga bevosita bog'liqdir.

Shuni ta'kidlash kerakki, milliy iqtisodiyotdagi xo'jalik yurituvchi

sub'yektlarning moliyaviy-iqtisodiy samaradorlik faoliyatini pasayishiga ta'siri nuqtai nazaridan eng xavflilari bo'lib makroiqtisodiy inqirozlarning kombinatsiyalashgan xarakterdagilari, ya'ni bir nechta toifa inqirozlarning elementlarini birlashtirgan ancha uzoq muddatli inqirozlar hisoblanadi.

Masalan, 1929-1933-yillarda AQShda shunday kombinatsiyalangan, o'ta xavfli inqiroz yuz berdiki, uning oqibatlarida kamida o'n yil davomida ta'sir etdi ("Buyuk depressiya" deb atalgan). U o'zida ortiqcha ishlab chiqarish, moliyaviy bozorlar inqirozi va iqtisodiyotda texnologik tuzilishidagi o'zgarishi bilan bog'liq inqiroz elementlarini mujassamlashtirgan.

2020-2021-yillardagi jahon inqirozi ham koronavirus pandemiyasi va moliyaviy bozorlar inqirozi sabab bo'lgan inqiroz elementlarini birlashtirgan xarakterga ega. Bundan tashqari, global virtual raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanish sur'atlari ham zamonaviy inqirozning rivojlanishiga turli ma'noda ta'sir o'tkazadi.

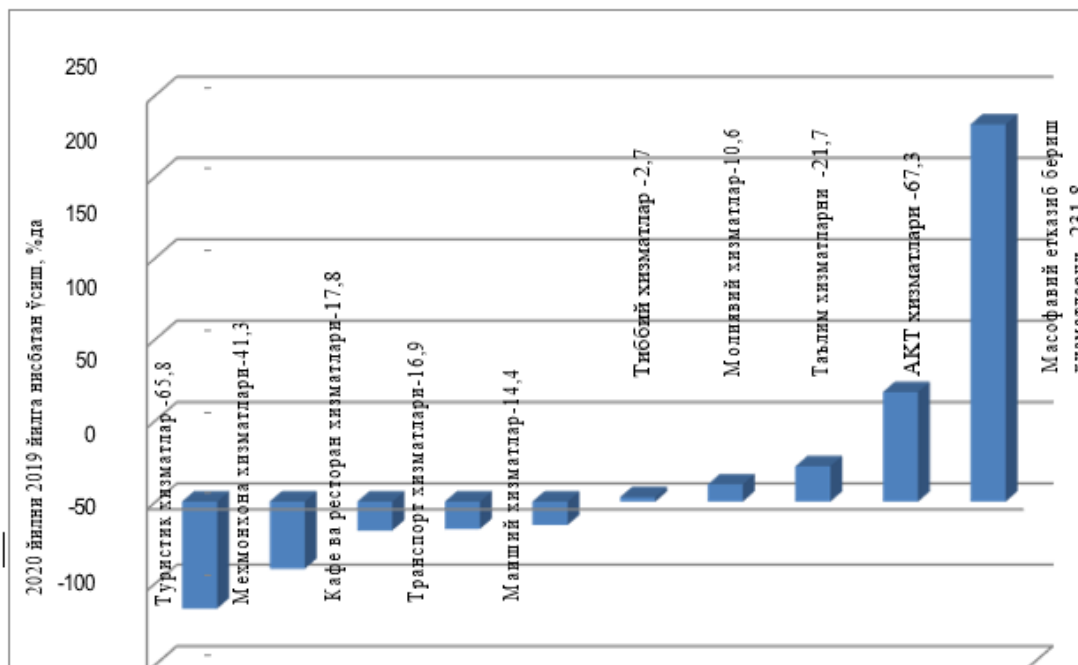
Umuman olganda, makroiqtisodiy inqiroz turiga qarab xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishni to'g'ri tashkil etilishini, ya'ni uzoq muddatli inqiroz sharoitida cheklangan moliyaviy, kadrlar va tashkiliy resurslardan oqilona foydalanishni taqozo etadi. Bu esa, xizmat bozorlari tarmog'ida talab etilgan ishlab chiqarish va taqdim etish hajmlarining nisbiy barqarorligini ta'minlashga imkon beradi.

2020-2021-yillardagi inqiroz xizmat ko'rsatish sohasining yangi yo'nalishlarini rivojlanishiga olib keldi. Hozirgi inqiroz ta'siri ostida shakllangan jahon iqtisodiyotida aholiga xizmatlarning asosiy turlarini taqdim etish hajmining o'zgarishi 1-rasmda keltirilgan.

Umuman olganda, ushbu inqiroz turizm, mehmonxonalar va umumiy ovqatlanish tashkilotlari kabi xizmat ko'rsatish sohalarining faoliyatiga ko'proq salbiy ta'sir ko'rsatdi. Chunki 2020-yildagi vaziyatdan kelib chiqib, pandemiyaning birinchi va ikkinchi to'liqlari paytida jahon bo'ylab, aksariyat mamlakatlarda ushbu biznes yo'nalishidagi sub'yektlarning vaqtincha to'liq yopilishi, aholi muhim guruhlari harakatining past darajada saqlanishi hamda real pul daromadlarining kamayishi natijasida iste'mol talabining tushib ketishi fonida pasayish tendensiyalari kuzatildi.

Ko'rinib turibdiki, Kovid-19 pandemiyasi davrida kiritilgan cheklovlar natijasida yuzaga kelgan inqiroz ta'siri ayrim xizmat turlarida ham kuzatiladi. Jumladan, 2020-yilda 2019-yilga nisbatan turistik xizmatlar 65,8 %ga, mehmonxona xizmatlari 41,3 %ga, kafe va restoran xizmatlari 17,8 %ga, transport xizmatlari 16,9 %ga va maishiy xizmatlar 14,4 %ga kamaygan.

Albatta, pandemiyaning ilk davrida bu xizmat turlari o'z faoliyatini to'liq to'xtatgan va ehtiyojdan kelib chiqib, keyinchalik xizmatni muqobil etkazib berish usullariga o'tilgan. Ya'ni, kafe va restoranlar taomlarni etkazib berish, transportlar esa shu (kafe va restoranlar taomlari) va boshqa aholi ehtiyoji uchun zarur bo'lgan tovarlarni (kundalik maishiy mollar, dori-darmon, oziq-ovqat va hk.) etkazib berish orqali o'z xizmatlarini ko'rsata boshlaganlar.

1-rasm. Jahon bozorida asosiy xizmat turlarining o'sish (pasayish) sur'atlari¹

¹ World Annual Report. NY., 2021. P.273.

O‘z navbatida, tahlillarda tibbiy xizmatlarning 2,7 %ga, moliyaviy xizmatlarning 10,6 %ga, ta'lim xizmatlarining 21,7 %ga, AKT xizmatlarining 67,3 %ga va masofaviy etkazib berish xizmatlarining 2,3 barobarga oshganini kuzatishimiz mumkin.

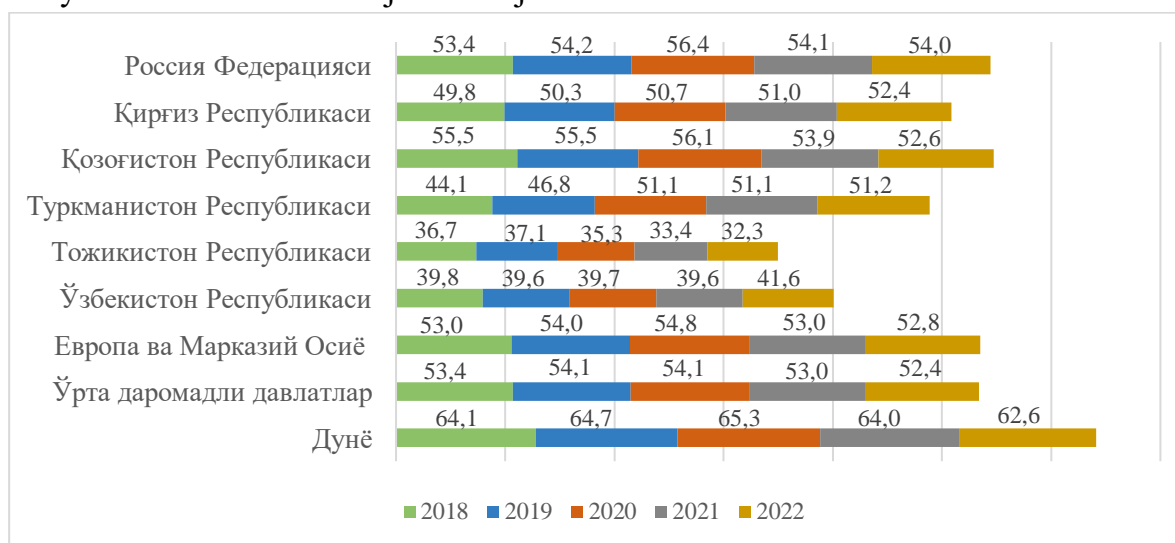
Ta'lim xizmatlarining o‘sib borishiga masofaviy ta'limga o‘tilishi va buning afzalliklarini inobatga olgan holda, shuningdek, insonlarning bo‘sh vaqtlarida qo‘shimcha ta'lim olishga ehtiyojini oshib borishi natijasida xususiy ta'limning (qisqa muddatli kurslar, masalan til o‘qitish, dasturlash, buxgalteriya asoslari va hk.) ham ommaviy ravishda masofaviy yo‘lga qo‘yilishi sabab bo‘lgan.

Tabiiy ravishda pandemiya davrida AKT xizmatlariga ehtiyoj keskin ortdi va bu xizmat turining rivojlanishiga olib keldi. Shu bilan birga, AKT xizmatlari masofaviy tarzda ko‘rsatilishi mumkin bo‘lgan xizmat turlaridan biri bo‘lib, pandemiyadan so‘ng ham bu xizmat turini masofaviy ko‘rsatish tobora ommalashib bormoqda.

Demak, pandemiya davrida aholi ehtiyojini qondirish va ta'qiqlar tufayli masofaviy xizmat ko‘rsatish turi jadal rivojlanib

borgani, shu bilan birga, ushbu xizmat turining afzalliklari va qulayliklari bois aholi o‘rtasida keng ommalashganini e’tirof etish mumkin.

Xizmatlarda qo‘shilgan qiymatning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini tahlil qiladigan bo‘lsak (2-rasm), rivojlangan davlatlarda xizmatlarning yalpi ichki mahsulotidagi ulushini (67,8 %) o‘rta rivojlangan (52,8 %) va past rivojlangan (34,4 %) davlatlardan yuqori ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Shuningdek, xizmatlarning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, mintaqalar bo‘yicha, Evropa ittifoqi mintaqasida 64,7 %ga, Evropa va Markaziy Osiyo (rivojlangan davlatlardan tashqari) mintaqasida 63,4 %ga, Sharqiy Osiyo va Tinch okeani mintaqasida 56,6 %ga, Markaziy Osiyo davlatlari bo‘yicha, Qozog‘iston Respublikasida 52,6 %ga, Qirg‘iz Respublikasida 52,4 %ga, Turkmanistonda 51,2 %ga, O‘zbekiston Respublikasida 41,6 %ga va Tojikiston Respublikasida 32,3 %ga to‘g‘ri kelmoqda.

2-rasm. Xizmatlarda qo‘shilgan qiymatning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi²

² Жаҳон банкининг ахборот тизими: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.

Umuman olganda, zamonaviy inqirozning xizmat ko'rsatish sohasidagi tadbirkorlik sub'yektlari faoliyati samaradorligiga ta'sirini quyidagi asosiy yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Raqobatbardoshlikni ta'minlash yo'nalishida:

- aksariyat sanoat bozorlari, ayniqsa aholiga maishiy va boshqa pullik xizmatlar ko'rsatish ulushi (milliy va xalqaro turizm sohasidagi xizmatlar, mehmonxonalar hamda restoranlar va b.) hajmining sezilarli va nisbatan keskin qisqarishi;

- xizmatlar va tovarlar uchun virtual bozorlarning jadal o'sishi, bunday bozorlarning izchil rivojlanishini ta'minlaydigan turli vositachilik tuzilmalarining faol rivojlanishi (kompaniyalar va savdo tarmoqlarining mobil ilovalari bozorlari, etkazib berishning turli tijorat va ko'ngilli shakllari va b.);

- inqirozli vaziyatlar doirasida tadbirkorlik sub'yektlarining raqobatbardoshligini ta'minlash uchun integratsiya va kooperatsiya jarayonlari rolini izchil oshishi (bu kabi nisbatan noaniq inqiroz ta'siri I. Adizes va M.M. Gamburg [6, 10] kabi zamonaviy iqtisodchilar tomonidan o'rganilgan).

2. Xizmat ko'rsatuvchilarning moliyaviy rivojlanishini ta'minlash yo'nalishida:

- bank xizmatlari (kreditlari)ning kamayishi yoki ma'lum darajada qisqarishi (masalan, loyihalarga uzoq muddatli kreditlarni ajratish);

- xizmat ko'rsatish sohasi tashkilotlari faoliyatining o'rtacha likvidligi va to'lov qobiliyatining sezilarli darajada pasayishi;

- tadbirkorlik sub'yektlari faoliyatining moliyaviy barqarorligi darajasining pasayishi;

- aksiyalar va korporativ obligatsiyalarni chiqarish nuqtai nazaridan fond bozorlari salohiyatidan foydalanish imkoniyatlarining qisqarishi (2020-yilda jahon fond bozorining global indeksining umumiy pasayishi 15,1% ni tashkil etdi);

- virtual bozorlar salohiyatining oshib borishi (Internet-banklar, virtual investitsiya kompaniyalari va fondlari, kriptovalyuta bozorlari, startaplar va b.).

3. Inqirozli vaziyat doirasida har xil turdagi moddiy ishlab chiqarish resurslarini boshqarish nuqtai nazaridan:

- xizmat ko'rsatish sohasi kompaniyalarining asosiy fondlarini takror ishlab chiqarish parametrlarining yomonlashishi, birinchi navbatda, inqiroz sharoitida moliyaviy va investitsiya resurslarining etishmasligi natijasida unumdorlikning pasayishi;

- yoqilg'i-energetika sohasidagi ko'zda tutilmagan holatlar natijasida, tejamkorlik dasturlarini amalga oshirishning murakkabligi.

4. Xizmat ko'rsatish sohasidagi xo'jalik yurituvchi sub'yektlarning mehnat resurslariga ta'siri nuqtai nazaridan:

- xizmat ko'rsatish sohasi sub'yektlarning o'z xodimlarining katta qismini masofadan ish bilan ta'minlash formatiga o'tkazilishi (Kovid-19 pandemiyasi davridagi cheklovlar sabab);

- autsorsing imkoniyatlaridan faol foydalanilishi;

- moliyaviy-iqtisodiy reslarning cheklanganligi (qisqarib borishi) sababli korporativ ta'lim dasturlarini sezilarli darajada qisqartirib borilishi.

5. Tashkiliy va rivojlanishni boshqarish masalalarida:

- kadrlar oqimining keskin oshishi, mehnat jamoalarida kadrlarni rivojlantirishdagi barqarorlik darajasining pasayishi;

-aholining muhim guruhlarini umumiy ijtimoiy-psixologik holatining yomonlashishi (postkovid sindromi, qoʻrquv, vahima va izolyasiyalanish oqibatlari);

- inqirozli vaziyatda tashkiliy rivojlanishga innovatsion yondashuvlarni shakllantirish va amalga oshirish uchun talabning ortishi [14] (masalan, F. Lalu tomonidan asoslangan "Feruza tashkilotlar" deb nomlangan konsepsiya tamoyillarini qoʻllash).

6. Iqtisodiy hamkorlik va integratsiya masalalarida:

-davlat-xususiy sheriklik munosabatlarining iqtisodiy integratsion salohiyatidan foydalanish intensivligining ma'lum darajada oshishi;

-iqtisodiyotning korporativ sektoridagi integratsiya jarayonlarining (birlashish/qoʻshilish) koʻpayishi yohud bu yoʻnalishda faollikning oshishi (odatda, oʻzaro manfaatli va doʻstona boʻlmagan xarakterdagi qoʻshilish va/yoki sotib olish jarayonlari makroiqtisodiy noaniqlik sharoitida faollashadi, an'anaviy ravishda uzoq muddatli va global inqirozli vaziyat tufayli yuzaga keladi);

- xizmat koʻrsatish sohasidagi kichik va oʻrta toifadagi kompaniyalarning inqiroz sharoitida kuchayib borayotgan moliyaviy va iqtisodiy xavf-xatarlarga chidamliligi darajasining oshishi (hududiy sanoat klasterlarini shakllantirish va rivojlantirish

nuqtai nazaridan kooperatsiya va integratsiya jarayonlarini jadallashtirish natijasida);

- raqamli iqtisodiyotning virtual segmentining (Internet fondlari, kripto aktivlari birjalari, virtual strategik investorlar va b.) kundalik hayotga kirib kelishi.

7. Iqtisodiyotni raqamlashtirish va xizmat koʻrsatish sohasiga raqamli texnologiyalarni kirib kelishi masalalarida:

-xizmat koʻrsatish sohasi tashkilotlariga aloqador raqamli platformalarni joriy etish jarayonlarining jadal rivojlanishi;

- xizmat koʻrsatish sohasi tashkilotlari faoliyatida Internet-marketing vositalaridan, shu jumladan ITM (ijtimoiy tarmoqlar marketingi) mexanizmlaridan foydalanilishi;

- xizmat koʻrsatish sohasidagi tadbirkorlik sub'yektlarining virtual kapital bozorlari, axborotlar, xizmatlar va boshqalar bilan oʻzaro hamkorligining faollashishi;

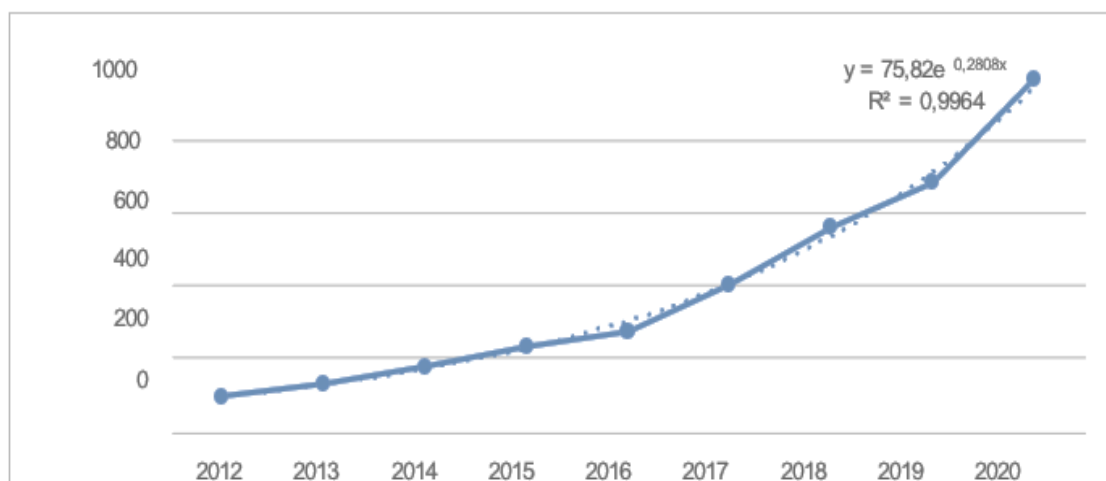
-asosiy faoliyatining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini oshirish shakllaridan biri sifatida kompaniyalar tomonidan biznes-jarayonlarda virtual outsorsing aloqalarini rivojlantirilishi va takomillashtirilishi, ayniqsa uzoq muddatli makroiqtisodiy inqiroz sharoitida dolzarbdir.

Shunday qilib, xizmat koʻrsatish sohasidagi tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini ta'minlash uchun 2020 – 2021-yillardagi inqiroz ta'sirining

oqibatlarini doirasi asosan salbiy ahamiyat kasb etadi.

Shunday bo'lsada, uzoq muddatli inqirozli vaziyat xizmat ko'rsatish sohasini diversifikatsiyalash, yangi xizmat turlarini yo'lga qo'yish, raqamli iqtisodiyot, xususan raqamli texnologiyalar salohiyatidan keng foydalanishni rag'batlantirish masalalarida ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Umuman xizmat ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish, undagi iqtisodiy salohiyat va imkoniyatlarni kengaytirish, ayniqsa soha tashkilotlarining turli inqirozlarga bardoshlilikiga erishish masalalari doimo ham ilmiy, ham amaliy qiziqish uyg'otadi.

3-rasm. Raqamli xizmatlar jahon bozori hajmining o'zgarib borish tendensiyalari (2020 yilni 2012 yilga nisbatan, %da)³

Bugungi jadal sur'atlar bilan taraqqiy etayotgan zamonda boshqa tarmoqlar kabi xizmatlar sohasida ham istiqbolli rivojlanish yo'nalishlaridan biri bu – raqamlashtirishdir. Shu bilan birga, raqamlashtirish imkoniyatlaridan asosiy faoliyatga qo'shimcha ravishda operasion va savdo faoliyatiga sarflanadigan vaqtni qisqartirish, veb-sayti yoki mobil ilovasi orqali xizmat ko'rsatuvchining xizmatlarni ko'rsatish va iste'molchilar orasida keng tarqatish borasidagi imkoniyatlarini oshirish, iste'molchilar bilan, shuningdek, raqamli xizmatlarning shu kabi innovatsion xizmat

turlarini ishlab chiqaruvchilar bilan aloqani yaxshilash uchun ham keng foydalaniladi. Ushbu fikrlardan kelib chiqib, raqamli texnologiyalarni xizmatlar sohasiga kirib kelishi va umuman olganda sohaning raqamli iqtisodiyotga integratsiyasi natijalarini tahlil qilib ko'rsak. Yuqoridagi 3-rasmda jahon iqtisodiyotidagi raqamli xizmatlar bozorining imkoniyatlari dinamikasi keltirilgan.

Ko'rsatilgandek, 2012-2020-yillarda global raqamli xizmatlar bozorining hajmi 9,82 baravar oshdi, o'z

³ Горохина П.А. Стратегическое управление экономическими системами сферы услуг: Дисс. к.э.н. Санкт-Петербург, 2022. С.30.

navbatida, buni jahon xizmatlari bozorining har qanday an'anaviy (oflayn) segmentining rivojlanish sur'ati bilan aslo taqqoslab bo'lmaydi.

Shu o'rinda, bu kabi o'sishlar, ya'ni yuqoridagi rasmda keltirib o'tilgan trend yaqinligi (aproximatsiyasi) jadal o'sish (eksponentsial) xarakteriga ega.

Demak, 2020 – 2021-yillardagi inqiroz va uning oqibatida yuzaga kelgan sanitariya-epidemiologik holat natijasidagi cheklovlar global raqamli xizmatlar bozorining jadal rivojlanishiga tabiiy ravishda sezilarli turtki bergan.

Umuman olganda, inqiroz tufayli jadal raqamlashtirishga yuz tutgan xizmat ko'rsatish yo'nalishlariga shaxsiy oilaviy doktorlarning maslahatlari, onlayn ta'lim xizmatlari, bank va sug'urta xizmatlari, har qanday turdagi maslahat xizmatlari, davlat xizmatlari (bevosita tashrif buyurish talab etilmadiganlari), tovarlarni masofadan etkazib

berish xizmatlarini misol qilib keltirib o'tishimiz mumkin.

Bundan tashqari, dasturchilar va boshqa ishlab chiqarish jarayonida bevosita inson ishtiroki talab etilmaydigan faoliyat yo'nalishlari ham faol raqamlashtirishga yuz tutdi.

Aynan raqamlashtirish, pirovardida harajatlarni (vaqt va moliyaviy nuqtai-nazardan) qisqartirishga, xizmat ko'rsatuvchi sub'yektlar raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qildi.

Shu bilan birga, to'liq raqamlashtirishga erishib bo'lmaydigan yo'nalishlar ham mavjud bo'lib, ularga inson bilan bevosita fizik aloqa o'rnatiladigan xizmatlar kiradi. Masalan, sartareshlik xizmatlari, maishiy xizmatlar, tibbiy-dagnostik va kasalxonadagi bemorga ko'rsatiladigan tibbiy xizmatlar (jarrohlik, travmatolog, shoshilinch yordam va h.k.).

1-jadval.

**Raqamlashtirish salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari
bo'yicha xizmatlar turlari toifalari⁴**

To'g'ridan-to'g'ri raqamlashtirib bo'lmaydigan xizmatlar	Samarali raqamlashtirilishi va virtual nushaga ega bo'lishi mumkin bo'lgan xizmatlar
<ol style="list-style-type: none"> 1. Sartaroshxona xizmatlari va boshqa shunga o'xshash xizmatlar. 2. Aholiga kimyoviy-quruq tozalash xizmatlari, kir yuvish va boshqa shunga o'xshash maishiy xizmatlarni taqdim etish. 3. Bemor bilan bevosita aloqada bo'lishni talab qiladigan tibbiy xizmatlar. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tibbiy maslahat xizmatlari. 2. Ta'lim xizmatlari. 3. Bank va sug'urta xizmatlarining barcha turlari. 4. Maslahat xizmatlari. 5. Axborot xizmatlari, shu jumladan masofadan turib ma'lumotlarni qayta ishlash bilan bog'liq bo'lgan xizmatlar. 6. Tovarlarni masofadan etkazib berish xizmatlari. 7. Davlat xizmatlari.

⁴ Куйидаги манбалардан фойдаланиб тузилган: Гордин В.Э., Сущинская М.Д. Менеджмент в сфере услуг. М.: Бизнес-пресса, 2007; Яшировский О.В. Проблемы пространственного развития бизнеса сферы услуг / О.В.Яшировский // Деловая газета. – 2018. - №23. – С. 4.

Yuqoridagi 1-jadvalda raqamlashtirish salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari bo'yicha xizmatlar turlari toifalari keltirib o'tilgan.

Demak, 1-jadvalda ko'rsatilganidek, aholi va tashkilotlarga ko'rsatiladigan xizmatlarning mutlaq aksariyat qismi samarali raqamlashtirilishi va o'zining virtual analogiga ega bo'lishi mumkin (keyinchalik virtual xizmatlar bozorining tegishli segmentlarida taqdim etiladi). Shu o'rinda, jismoniy shaxslar bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqa qilish bilan bog'liq xizmatlarni bevosita raqamlashtirish imkoniyatsiz, ammo ushbu xizmatlar guruhini boshqarish nuqtai-nazaridan, yuqorida aytib o'tilganidek, raqamlashtirish potentsialidan foydalanish mumkin.

Shu o'rinda, shuni ta'kidlash o'tish mumkinki, maxsus adabiyotlarda raqamlashtirishning xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalarni rivojlantirishdagi ustunliklari haqida batafsil yoritilgan. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ushbu turdagi asosiy afzalliklar :

zamonaviy raqamli iqtisodiyotning virtual segmenti makonida bozor hajmining sezilarli darajada oshishi;

iste'molchilar o'zlari uchun eng maqbul xizmatlarni tanlash imkoniyatining tubdan o'sishi;

xizmat ko'rsatish sohasidagi kompaniyalarning biznes-jarayonlari, xususan o'ziga xos operatsion va tranzaksion xarajatlarini virtual outsorsing salohiyatidan, shu jumladan masofadan turib ish bilan ta'minlash imkoniyatlaridan foydalangan holda amalga oshirilishi;

ITM (ijtimoiy tarmoqlar marketingi) imkoniyatlaridan foydalanish jarayonlarini faollashtirish hisobiga, virtual iqtisodiy

makonda xizmat ko'rsatishni rivojlantirish orqali xizmatlar marketingi salohiyatining sezilarli o'sishi.

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatayotgan zamonaviy raqamli iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan sub'yektlaridan biri bu raqamli platformalardir. Raqamli platformalar raqamli iqtisodiyotning virtual segmentining katta miqdordagi moliyaviy va intellektual resurslarini to'playdi, kapitallasuv darajasining oshishi va infratuzilmasini rivojlantirishga tubdan ta'sir qiladi.

2015-2020-yillar baholash natijalariga ko'ra, raqamli platformalarning yalpi daromadi 7,12 baravar oshganini ko'rish mumkin, bu esa, zamonaviy raqamli iqtisodiyotning boshqa segmentlari daromadlarining o'sish sur'atlaridan yuqori ekanligini anglatadi.

Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda zamonaviy boshqaruv sharoitida raqamli platformalarning mohiyati va ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini tushunishga doir yagona yondashuv mavjud emas. Aslida, ushbu masala nazariyasi shakllanish bosqichida bo'lib, o'rganilayotgan sohaning iqtisodiy amaliyotning dinamik o'zgarishlaridan ortda qolayotganini ko'rish mumkin.

Shu bilan bir qatorda, zamonaviy raqamli platformalarni bir qator muhim iqtisodiy va boshqaruv xususiyatlariga ko'ra tasniflash mumkin. Quyidagi 2-jadvalda xizmat ko'rsatish sohasidagi raqamli platformalarning tasnifi keltirib o'tilgan.

2-jadval.

Xizmat ko'rsatish sohasidagi raqamli platformalarning tasnifi⁵

Tasniflash xususiyatlari	Xizmat ko'rsatish sohasidagi raqamli platformalarning turlari
---------------------------------	--

⁵ Горохова П.А. Стратегическое управление экономическими системами сферы услуг. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Санкт-Петербург. 2022.

1. Platformaning ko'p qirraliligi	- tor doirada ixtisoslashgan tezkor platformalar; - turli xil xizmatlarning keng doirasini taklif qiluvchi platformalar.
2. Ta'ischi bilan integratsiya	- faqat ta'ischi kompaniyaning mijozlariga xizmat ko'rsatadigan platformalar, (bank platformalari, sug'urta kompaniyalari va b.); - salohiyati mijozlarning cheksiz doirasiga xizmat ko'rsatishga ega platformalar.
3. Tijorat komponenti	- xizmat ko'rsatish sohasidagi raqamli platformalar; - shartli ravishda, notijorat raqamli platformalar (elektron hukumat va b.).
4. Iqtisodiyotning real sektoriga integratsiya	- sof virtual xizmatlarni taqdim etishga qaratilgan raqamli platformalar; - virtual va oflayn xizmatlarni taqdim etadigan raqamli platformalar; - iqtisodiyotning real sektoriga kengayishga qaratilgan raqamli platformalar.
5. Internet xizmatlari bilan hamkorlik (ijtimoiy tarmoqlar, qidiruv tizimlari va b.)	- Internet xizmatlari bilan korporativ bog'langan raqamli platformalar (Yandeks korporatsiyasi platformalarining barchasi va b.); - marketing sohasida Internet xizmatlari bilan bog'langan raqamli platformalar.
6. Kripto aktivlarining iqtisodiy salohiyatidan foydalanish	- token (blokcheyn) murojaatlari qismida kripto aktivlar birjalari bilan birlashtirilgan raqamli platformalar; - IPOning ICO (initial coin offering)ini amalga oshiradigan raqamli platformalar; - shartnoma munosabatlari smart-contracting tamoyillariga asoslangan raqamli platformalar; - kripto aktivlarining iqtisodiy salohiyatidan foydalanmaydigan raqamli platformalar va blokcheyn texnologiyalari.
7. Raqamli platformaning o'z to'lov nushalarini (surrogat) chiqishi	- o'zlarining to'lov nushalaridan foydalanadigan raqamli platformalar (Yandex Group platformalari, virtual birja platformalari va h.k.); - umumiy qabul qilingan real va virtual to'lov tizimlaridan foydalanadigan raqamli platformalar.

Bizning fikrimizcha, raqamli platformaning mazmuni zamonaviy xizmat ko'rsatish sohasining progressiv rivojlanishining maxsus drayveri sifatida ikki jihatdan ko'rib chiqilishi lozim:

1. Tor ma'noda, raqamli platforma-bu jismoniy va (yoki) yuridik shaxslarga ularning operatsion faoliyatini yoki xizmatlarni iste'mol qilish jarayonini raqamlashtirish jarayonlari

(ushbu sohadagi tizimli ixtisoslashtirilgan xizmatlar orqali takomillashtirish nuqtai nazaridan ixtisoslashtirilgan xizmatlar to'plamini taqdim etishga qaratilgan ixtisoslashtirilgan portal va/yoki mobil dasturni o'zida ifodalaydi).

2. Keng ma'noda, raqamli platforma raqamli xizmat va virtual/yoki fizik iqtisodiy makon sub'yektlarining barqaror

o'zaro manfaatli integratsiyasini boshqarish mexanizmi bo'lib, savdo bozorlarining o'sishini, ularning faoliyatidagi o'ziga xos operasion yoki tranzaksion xarajatlarning pasayishini va shu asosda rivojlanishining moliyaviy-iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirishni ta'minlaydi.

Hozirgi vaqtda milliy iqtisodiyotimizda keng tarqalgan xizmat ko'rsatish sohasidagi raqamli platformalarga Olx, Uzum, Express24, Bringo, My taxi, InDriver, Yandex va boshqa savdo xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha bir qator platformalarni misol qilib keltirib o'tishimiz mumkin. Ularning barchasida veb-sayti bilan birga mobil ilovasi ham mavjud bo'lib, bu bozorga keng tarqalish hamda platforma xizmatlaridan foydalanish sifatini oshirishni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, shuni ham ta'kidlash kerakki, xizmat ko'rsatish sohasida iqtisodiyotning turli masalalari va muammolarini ko'rib chiqishga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlarda sohani raqamlashtirishning intensiv jarayonlari bilan bog'liq xavf-xatarlarni o'rganishga etarlicha e'tibor berilmagan. Bir qator tadqiqotlar xizmat ko'rsatish sohasi sub'yektlarining rivojlanish xavfini tahlil qilishga bag'ishlangan (G.A. Axtamova, Dj. Li, R.I. Xikmatov va boshqalar), ammo aslida ushbu tadqiqotlar doirasida iqtisodiyotning ko'rib chiqilayotgan segmentini raqamlashtirish xavfi deyarli tahlil qilinmagan.

Umuman olganda, xizmat ko'rsatish sohasini intensiv rivojlantirish va raqamlashtirish natijasida kelib chiqadigan xatarlarni o'rganish va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirish masalalaridagi ilmiy ishlarning olib borilishi, muammoning oldini olishga, davlat boshqaruvi organlariga esa,

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/6600413>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni. 7 b. // <https://lex.uz/docs/3107036>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-maydagi "2012-2016-yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmatlar sohasini rivojlantirish dasturi to'g'risida"gi PQ-1754-son qarori // <https://lex.uz/docs/2011220>

raqamli xizmatlar iste'moli jarayonlaridagi va platformalardan foydalanishdagi barcha turdagi xavflarini barqaror kamaytirishga qaratilgan normalar va mexanizmlar tizimini yaratishga imkon beradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, sarhisob qilib aytish mumkinki, xizmat ko'rsatish sohasi milliy va jahon iqtisodiy tizimlarining o'sishini ta'minlashda ham, aholining turli guruhlarining hayot sifatini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy va statistik tahlillarimiz asosida xizmat ko'rsatish sohasining YaIMdagi ulushi va rivojlanish darajasi o'rtasida yaqin va to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjudligiga xulosa qilishimiz mumkin. Shu o'rinda, bu tahlillarni amalga oshirishimiz, ya'ni xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilishimiz uchun zamonaviy statistika uslubiyoti asosida shakllantirilgan sifatli rasmiy statistika ma'lumotlar zarur bo'ladi.

Xizmatlar sohasi mezo, makro va mikro darajada (dunyo, mamlakat, mamlakat tarkibidagi hududlar hamda sub'yektlar darajasida) zamonaviy iqtisodiyotni rivojlantirishning etakchi draveyri ekanligini hisobga olgan holda, fikrimizcha, milliy strategiyalar va rejalarini tuzishda, maqsadli dasturlarni shakllantirishda sohani rivojlantirish, ayniqsa, qishloq joylarida ko'rsatilayotgan xizmatlarning turini kengaytirish hamda sifatini yaxshilash va boshqa tarmoqlar rivojida soha salohiyatidan maksimal darajada foydalanishni nazarda tutish maqsadga muvofiq bo'ladi.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 11-maydagi “Xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5113-son qarori. <https://lex.uz/docs/5421233>.
5. Ахмедов Т.М. “Регулирование территориальной организации производительных сил и комплексное развитие регионов Узбекистана”. -Т.: Фан, 1992 г. С.65.
6. Гамбург М.М. Управление развитием сферы услуг волонтерского туризма на основе образовательной деятельности: Дисс. к.э.н. – М., 2021; Российский рынок услуг: Исследование Авито Услуг и Data Insight: самозанятые исполнители и микробизнес в различных категориях услуг и регионах [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://business.avito.ru/services-research> (дата обращения 12.09.2021) и др.
7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования// Экономика, М., 1999 г.-С. 301.
8. Адизес, И. Управление жизненным циклом корпораций. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2021 г. С.149.
9. Хусанов, М.С. (2024). Мамлакат иқтисодиётида соғлиқни сақлаш хизматлари ролининг иқтисодий-статистик таҳлил қилиш. Академические исследования в современной науке, 3(12), 117-121.
10. Бегалов Б.А., Мамадалиев О.Т. Реформы в сфере статистики, результаты и перспективы развития, Статистика и Экономика. Научно-практический экспертный журнал. Москва, 2021; 18(1):4-13. <https://doi.org/10.21686/2500-3925-2021-1-4-13>.
11. Горохина П.А. Стратегическое управление экономическими системами сферы услуг. Диссертационная работа на соискание ученой степени кандидата доктора экономических наук. Санкт-Петербург, 2022. С.30.
12. Фиоктистов К.С. Особенности стартапов в сфере услуг / К.С. Фиоктистов // Менеджмент и инновации. – 2021. - №1. – С. 54.
13. Хусанов, М.С. (2024). Миллий иқтисодиётда хизматлар соҳаси ролининг иқтисодий-статистик таҳлил қилиш. Economics and Innovative Technologies, 12(2), 209-221.
14. Лалу Ф. Открывая организации будущего. М.: АльпинаПаблицер, 2021.
15. Бегалов Б.А., Мамадалиев О.Т., Анализ тенденций экономического роста Республики Узбекистан, «Рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг статистик таҳлилини такомиллаштиришнинг назарий ва услубий жиҳатлари», халқаро илмий-амалий анжуман, Кадрлар малакасини ошириш ва статистик тадқиқотлар институти, Токшент, 27 май 2022 й., И-том.
16. Jahon savdo va rivojlanish tashkilotining (YuNKTAD) 2021-yil uchun global sharhi // <https://etradeforall.org/>.
17. Хикматов Р.И. Развитие сферы услуг в современных условиях. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Казань, 2006.
18. Хусанов, М. С. (2024). Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш соҳасини статистик таҳлил қилиш. Kokand University Research Base, 974-978.